

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

Authors: Kallio Kirsi Pauliina
Name of article: Missä lapsuus tapahtuu?
Name of work: Missä lapsuutta tehdään?
Editors of work: Kallio Kirsi Pauliina, Ritala-Koskinen Aino, Rutanen Niina
Year of publication: 2010
ISBN: 978-952-5464-76-4
Publisher: Nuorisotutkimusverkosto
Pages: 215–227
Discipline: Social sciences / Other social sciences
Language: fi

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

MISSÄ LAPSUUS TAPAHTUU?

Kirsi Pauliina Kallio

Tämän kirjan lähtökohtaisena ideana oli tehdä läpileikkaus tämänhetkisessä suomalaisessa lapsuudentutkimuksessa tarkasteltuihin lapsuuden tiloihin ja lasten paikkoihin. Teemaan päädyttiin lapsuudentutkimuksen päivien innoittamana – seminaarissa aihepiiristä esitelmöivät kymmenet eri alojen tutkijat. Yhden kirjan laajuisessa koelmassa näkyviin tulee vain murto-osa meneillään olevasta tutkimuksesta, mutta mukana olevien näkökulmien kirjo on silti laaja. Pyrimme rakentamaan teokseen nimenomaan monitieteisen sisällön, joka korostaa lapsuudentutkimuksen roolia eri tieteenaloilla tehtävää tutkimusta yhdistävänä tutkimusalueena. Teoksen kirjoittajat eivät siis ole erityisesti tilan tai paikan tutkijoita vaan eri alojen lapsi- tai lapsuudentutkijoita. Suurimmalle osalle valikoiman teemaksi valittu tilallisuus ei itse asiassa ollut kovinkaan tuttu näkökulma, vaan tarjosi pikemminkin uuden tarkasteluikkunan omaan työhön.

Tässä loppuluvussa tarkastellaan teoksessa esiteltyjen tutkimusten tila- ja paikkanaikokohdista ja pohditaan, mitä annettavaa tilateoreettisella tutkimusotteella voisi olla suomalaiselle monitieteiselle lapsuudentutkimukselle. Varsinaisen yhteenvedon sijaan tarkoitus on tuoda näkyviin sitä, millaisia tilojen ja paikkojen mahdollisuuksia ja rakentumisen prosesseja tämän kaltaiset tutkimukset ja tutkimusotteet paljastavat. Lähestyn tutkimuksia siis uteliaalla otteella tunnustellen millaisia rooleja lapsilla, 'lapsuuden aikuisilla' ja erilaisilla instituutioilla näyttäisi kyseisten lapsuuden tilojen ja lasten paikkojen tuottamisessa ja käyttämisessä olevan. Ennen tätä esittelen lyhyesti tilan ja paikan käsitteitä ihmismaantieteen näkökulmista.

Arkikielestä analyttisiksi käsitteiksi: tila ja paikka ihmismaantieteessä

Tila ja paikka ovat käsitteinä näennäisen yksinkertaisia niiden arkikielisistä merkityksistä ja käyttötavoista johtuen. Siksi ne tulevat usein 'annettuina otetuiksi' myös lapsuudentutkimuksessa. Erilaisten tilojen, paikkojen, paikallisuuksien ja tilallisuuksien tutkimukseen keskittyneillä aloilla näiden käsitteiden kompleksisuus ja monimuotoi-

suus on kuitenkin tunnistettu jo pitkään, mikä on johtanut erilaisten tilateoreettisten näkökulmien rakentumiseen (ks. esim. Häkli 1999). Tilaan liittyvää teoreettista keskustelua on käyty perinteisesti alue- ja maantieteiden sekä filosofisesti suuntautuneen sosiologisen tutkimuksen piirissä. Viime vuosikymmeninä myös uudet monitieteiset tutkimusalueet, kuten kaupunki- ja maaseutututkimus, ovat nousseet merkittäviksi tilateorioiden kehittäjiksi.

Mekaanisimmillaan tila voidaan mieltää täsmällisten koordinaattien, laskennallisten etäisyyksien ja aluekehikkojen absoluuttisten ulottuvuuksien ja rajojien määreeksi. Tästä näkökulmasta tila on pääasiassa pysyvää ja muuttumatonta, ja tilaa koskeva tieto on joko tarkkaa tai epätarkkaa eli paremmin tai huonommin todellisuutta kuvaavaa. Nykyään tilan määrittelyn lähtökohdat tunnistetaan kuitenkin yleensä jollakin tapaa suhteelliseksi. Esimerkiksi sijainnin, etäisyyden tai laajuuden merkitysten ymmärretään rakentuvan suhteessa joihinkin ilmiön kannalta merkittäviin seikkoihin (esim. aikaan, tilankäyttöön). Niitä ei siis tarkastella itsessään olemassa olevina muuttumattomina suureina. Relationaalisesta näkökulmasta tilan suhteellisuus ei rajoitu fyysisiin ulottuvuuksiin vaan myös sosiaalisten, kulttuuristen ja yhteiskunnallisten näkökohtien voidaan nähdä vaikuttavan tilan merkityksiin ja rakentumisprosesseihin. Tällöin erityisesti vallan käsite asettuu merkittävään asemaan. Voidaan esimerkiksi ajatella, että taho, joka voi päättää omien kokemustensa ja käsitystensä perusteella miten ja missä tarkoituksessa tiettyä aluetta käytetään, määrittelee pitkälti myös, mistä kyseisessä tilassa on kysymys.

Suhteelliset tilakäsitykset nivoutuvat yhteen muiden ihmistieteellisen tutkimuksen keskeisten käsitteiden kanssa: tilan merkitykset voivat määrittää sosiaalisista, kulttuurisista, taloudellisista, hallinnollisista tai vaikkapa sukupuolisista näkökulmista. Samoin kuin muitakin ihmiselämän keskeisiä ulottuvuuksia, myös tilaa on pyritty ottamaan haltuun erilaisten luokittelujen keinoin. Esimerkiksi kaupunkitilaa on käsitteellistetty ja kategorisoitu monin tavoin – asuinalueiden, koulupiirien, kaupunginosien ja liikenteen näkökulmista. Nämä aluejaot perustuvat paitsi temaattiselle luokittelulle, myös maa-alan ja kiinteistöjen omistus- ja hallintasuhteille, joiden perusteella kaupunki voidaan jakaa julkisiin, puolijulkisiin ja yksityisiin tiloihin. Muiden muassa tällä tilajaolla – jota pidetään yhtenä keskeisimmistä modernin elinympäristön syntyä ja muutosta kuvaavista tekijöistä – halutaan tunnistaa ja osoittaa selkeästi, millaiseen tarkoitukseen ja kenen käyttöön eri alueet on varattu (Eräsaari 2002).

Tarkkaan ja yksiselitteiseen tietoon perustuvat, ja samalla niitä tuottavat, suhteelliset tilajaot soveltuvat hyvin esimerkiksi poliittisen päätöksenteon ja hallinnollisen suunnittelun käyttöön. Toisaalta tilan merkityksiä uusinnetaan ja uudistetaan myös jokapäiväisessä toiminnassa. Tarkasteltaessa kaupunkia elettyinä tilana voidaan sen huomata saavan erilaisia muotoja tilan käyttäjistä, käyttämisen tavoista ja ajankohdista riippuen. Abstrakteista, suunnitelluista tiloista tuleekin käyttöön otettaessa merkityksellisiä *paikkoja*, jotka eivät ole muodoltaan pysyviä ja kaikille samanlaisia vaan tulevat jatkuvasti uudelleen tulkituiksi ja määritellyiksi niiden käyttämisen prosesseissa. Tästä johtuen esimerkiksi omistus- ja hallintasuhteisiin perustuvien julkisten ja yksityisten alueiden rajat alkavat näyttää epäselviltä, joustavilta ja päällekkäisiltä, kun niitä lähesytään käyttämisen ja toteuttamisen näkökulmista.

Paitsi arkikielisiä termejä, tila ja paikka ovat siis myös jokapäiväisessä elämässä dynaamisesti muovautuvia asioita ja erilaisten arkisten tapahtumien tutkimukseen soveltuvia teoreettisia käsitteitä. Relationaalisesta näkökulmasta tilaa ei ole mielekästä lähestyä yksinomaan suhteellisen pysyvien ja ennalta määriteltyjen alueiden palape-
linä. Toisin kuin suunnittelijoiden ja poliitikkojen toiminnan taustalla vaikuttavissa abstrakteissa tiloissa, konkreettisissa paikoissa esimerkiksi julkinen ei aina tarkoitakaan samaa kuin yhteinen, eikä yksityinen vastaavasti ole välttämättä jonkun omaa. Eleyt aluerajat ja niiden kautta syntyvien paikkojen normit rakentuvat henkilökohtaisissa ja kollektiivisissa kokemuksissa ja merkityksenannoissa, joita tuottavat kaikki tilan käyttäjät. Tämä pätee myös lasten elinympäristöihin.

Lähestyn seuraavissa kappaleissa tässä teoksessa esiteltyjä lasten arkiympäristöjä kahdesta näkökulmasta. Ensin tarkastelen, miten lapsuuden instituutioiden tilat rakentuvat yhtäältä hallitusti ja suunnitellusti 'ylhäältä alaspäin', toisaalta spontaanisti suunnitelmallisia tilakäsityksiä haastaen 'alhaalta ylöspäin'. Tätä kaksisuuntaisuutta olemme pyrkineet korostamaan läpi teoksen: osan II tekstit painottavat edellistä, osan III jälkimmäistä tulokulmaa. Toiseksi pohdin, millaisina tiloina lasten kehot toimivat erilaisissa elettyjen maailmojen uusintamisen ja uudistamisen prosesseissa. Kehollisuutta ei ole tarkasteltu eksplisiittisesti kovinkaan monessa kirjan luvuista, mutta implisiit-
tisesti se on läsnä useammankin tapauksen esittelyssä ja analyysissä.

Lapsuuden suhteelliset instituutiot

Suomalainen lapsuus tapahtuu pitkälti erilaisissa institutionaalisissa tiloissa. Lapsuuden pitkäaikaisimman instituution muodostaa perhe, jonka elintila on koti. Institutionaalisesta näkökulmasta koti ei tarkoita tiettyä rakennusta tai paikkaa vaan kaikkea sitä fyysistä, sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä, mikä kuuluu perheen suvereniteetin piiriin. Riippumatta siitä millainen perhe lapsella on tai millaisten perherakenteiden verkostossa lapsi elää, voidaan kotia pitää lähes universaalina lapsuuden tapahtuma-
paikkana (Ritala-Koskinen 2001). Suomessa kodin ja (ydin)perheen institutionaalinen asema on vahva, koska lähes kaikessa lapsia koskevassa lainsäädännössä lasta tarkas-
tellaan ensisijaisesti alaikäisenä perheen jäsenenä ja hänen vanhempiaan puolestaan lapsesta vastaavana huoltajatahona.

Toinen keskeinen lapsuuden instituutio on koulu, joka kansallisena perusopetuksen järjestäjänä ja lähes itsestään selvänä oppivelvollisuuden suorituspaikkana muodostaa yhden suomalaisille lapsille keskeisen arkisen ympäristön. Kouluinstituution näkökul-
masta lapset ovat oppilaita, joiden kouluelämää ohjaavat ja valvovat opettajat, rehtorit, kunnallinen opetustoimi sekä kansalliset politiikka- ja hallintoelimet. Lapset toimivat koulussa myös muissa rooleissa kuin oppilaina, mutta instituution näkökulmasta nämä vertaiskulttuuriset roolit eivät ole yhtä merkittäviä. Myös päiväkotia on Suomessa nykyisellään lähes koulun veroinen instituutio. Sen asema on meillä vahvempi kuin monessa muussa maassa, koska kansallinen lainsäädäntö tukee vahvasti kodin ulko-
puolista lastenhoitoa. Päiväkotien toiminta on koulun tavoin voimakkaasti säädeltyä

ja siellä työskentelevä henkilökunta on koulutettu kansallisen koulutusohjelman mukaisesti.

Neljäs institutionaalinen ympäristö, jota tässä teoksessa käsitellään, sijoittuu sosiaalihuollon alueelle. Osiossa II (Roine) tarkastellaan A-klinikkasäätiön tuottamaa verkkopalvelua, joka tarjoaa alkoholistiperheiden lapsille vertais- ja ammattilaistuen tilan. Koska palvelun tarjoaja ei kuitenkaan täytä instituution määritelmää sanan varsinaisessa merkityksessä, käsittelen luvussa esiin nostettuja kysymyksiä seuraavassa kappaleessa. Tämä on perusteltua siksin, että lapsen keholla on tukipalvelun onnistumisessa keskeinen rooli. On kuitenkin syytä korostaa, että – kuten Roineen tutkimus osoittaa – niin vapaaehtoisuuteen perustuvan palvelun käyttäjät kuin säätiön työntekijätkin suhtautuvat toimintaan varsin institutionaalisesti: henkilökunta toimii sosiaalityöntekijän roolissa ja lapset tuen tarpeessa olevina asiakkaina. Toiminta rinnastuu siis käytännössä pitkälti julkiseen sosiaalihuoltoon. Kodin, koulun ja päiväkodin tapaan sitä voitaisiin näin ollen hyvinkin tarkastella 'kaksisuuntaisena instituutiona'.

Näitä ja muita instituutioita lähestytään lapsuutta tutkittaessa sekä itse järjestelmien että lasten elämismaailmojen näkökulmista. Konstruktionistisen tutkimusotteen yleistymisen myötä lasten elämismaailmojen tutkimus on lisääntynyt erityisesti sosiokulttuurisesti suuntautuneiden lapsuudentutkijoiden piirissä (esim. Lehtinen 2000; Forsberg & Strandell 2007). Itse instituutioiden tutkimus on puolestaan asettunut lähinnä hallinnon, (sosiaali)politiikan ja sosiaalityön tutkijoiden kiinnostuksen kohteeksi (esim. Pösö 2004; Rousu 2007). Tyypillisesti tutkitaan siis *joko* perhettä lasten kasvattajana *tai* kotia koettuna kasvuympäristönä; *joko* koulua kansallisena järjestelmänä *tai* koululaisten vertaiskulttuureja; *joko* päiväkotia palvelujen tuottajana *tai* taaperoiden keskinäistä vuorovaikutusta; ja niin edelleen. Näiden kahden näkökulman yhdistämistä on ryhtynyt peräänkuuluttamaan yksi jos toinenkin kriittisen tutkimuksen harrastaja (ks. esim. Philo & Smith 2003; Pösö 2004; Vandenbroeck & Bouverne-de Bie tässä teoksessa). Kaksisuuntaista näkökulmaa olemme pyrkineet pitämään mielessä myös tämän kirjan työstämisessä.

Koti

Kodin institutionaalisissa ja arkisissa käytännöissä tapahtuvan lapsuuden rakentumisen tarkasteluun keskittyvät teoksessa Michel Vandenbroeck ja Maria Bouverne-de Bie, Marja Leena Böök sekä Helena Oikarinen-Jabai. Kolmen ensimmäisen kirjoittajan analyysi suuntautuu pääasiassa 'ylhäältä alaspäin', aikuisten harjoittamista käytännöistä lasten kokeman elämän suuntaan. Oikarinen-Jabai puolestaan etsii tutkimuksessaan metodologisia välineitä lasten kokemusten esiin piirtämiseen suhteessa heidän kulttuurisiin ympäristöihinsä. Kaikki tekstit tarjoavat hedelmällisiä lähtökohtia kodin kaksisuuntaisen rakentumisen tarkasteluun.

Kuten tässä kirjassa julkaistussa tekstissä, myös luennossaan lapsuudentutkimuksen päivillä Michel Vandenbroeck toi esiin, että lapsuuden historiallisen rakentumisen prosessien ja lasten toimijuuden tarkastelua tulisi tehdä limittäin. Genealogisesta

tutkimusperinteestä ammentaen hän korostaa, miten tämän kaltainen ote auttaa tarkastelemaan lapsia *osana* yhteiskuntaa, eikä eristä heitä omien 'lapsellisten' maailmojensa toimijoiksi. Lapsen oikeuksien julistuksessa ja suomalaisessa lainsäädännössä mainittuja 'lasten asioita' ei näin ollen voi rajata tietyn mittakaavan kysymyksiksi eivätkä ne valikoidu vain tiettyjen 'lapsille sopivien' asiasisältöjen näkökulmista. Vandenbroeckin esittelemästä näkökulmasta lapset voidaan ymmärtää aikuisten tavoin niin sosiaalisiksi, kulttuurisiksi, taloudelliseksi kuin poliittisiksikin toimijoiksi, jotka osallistuvat jokapäiväisessä toiminnassaan paitsi lähipiirinsä, myös esimerkiksi kansallisten ja ylikansallisten yhteisöjen toimintaan (vrt. Kallio 2008).

Marja Leena Böökkin tarkastelu lasten vastuusta paljastaa niin ikään kodin dynaamisuu den. Vanhempien haastatteluissa ilmenee, että vastuuta annetaan, säädellään, opetetaan, siirrellään – ja otetaan. Jos vastaavat haastattelut olisi tehty myös perheiden lapsille, olisivat nämä vastuullisuuden tilan 'tuottamisen' ja 'kuluttamisen' prosessit – de Certeau'n (1985) käsitteistöä lainatakseni – varmasti näyttäytyneet vielä monimuotoisempina. Se, minkä vanhemmat kokevat antavansa, voikin lapsen näkökulmasta olla otettua. Toimimalla 'vastuullisesti' lapset pystyvät toisinaan luomaan itselleen kotiin vapauden tiloja, joissa he voivat toimia oman mielensä mukaisesti säätelyn ulkopuolella (Forsberg & Strandell 2007). Ja päinvastoin, tilanteet joissa lapset näennäisesti ottavat vastuuta esimerkiksi kotitöitä tekemällä voivat lasten kokemina olla nimenomaan säätelyn ja vastuuttamisen kautta syntynyttä toimintaa (Kallio & Häkli 2010). Yksinomaan vanhempien haastatteluihin perustuvassa analyysissään Böök tuo esiin runsaasti viitteitä tästä dynamiikasta, tunnistaen sekä lapsuuden että vanhemmuuden diskursiivisen rakentumisen suomalaisen perheinstituution kehyksessä. Tämä osoittaakin mainiosti, että lapsi- ja aikuislähtöisiä tutkimusmenetelmiä ei tulisi asettaa vastakkain. Kuten Liisa Karlsson tekstissään tuo esille, lapsuutta voidaan tutkia monin tavoin: toisinaan on hedelmällistä pyrkiä kuulemaan mahdollisimman tarkasti, mitä lapsilla on sanottavaa, mutta toisissa tapauksissa esimerkiksi vanhempien haastattelut saattavat paljastaa yllättävänkin moni-ilmeisesti, miten kyseisessä perheessä lapsuus 'tapahtuu'.

Kolmas perhettä ja kotia käsittelevä teksti rajaa kodin tilan hieman eri tavoin kuin kaksi edellistä. Helena Oikarinen-Jabain tarkastelussa kotia ei kuvata lähtökohtaisesti instituutioon vaan pikemminkin kulttuuris-maantieteellisenä elämisen tilana, joka realisoituu eri paikoissa eri tavoin. Tämän kodin paikantaminen, ja sitä kautta tutkiminen, on haastavaa, koska elämismaailmojen ainutkertaisuuden vuoksi on mahdotonta tietää etukäteen, mikä kunkin lapsen koti on. Kodin 'diasporisuus' tulee parhaiten näkyväksi niiden lasten kohdalla, joiden perhesuhteet ja kodin paikat rakentuvat valtavirrasta poikkeavilla tavoilla. Siinä missä tamperelaiseen perheeseen syntyneen lapsen kokemusta 'Tesoman mummolan' ja 'Tahmelan mummolan' perustavanlaatuisista eroista voi olla vaikea edes tunnistaa, on lapsen kokemus 'Banjulin mummolan' ja 'Parkanon mummolan' välisistä eroista vastaavassa tapauksessa helppo uskoa – riippumatta siitä, että jokaisen lapsen kohdalla kokemus perheestä elinympäristönä on ainutkertainen ja sosiokulttuurisesti rakentunut. 'Katsomalla toisin' autobiografisten tutkimustapojen keinoin Oikarinen-Jabai pyrkii pitkälti samantyyppisen tiedon äärelle kuin Vandenbroeck ja Bouverne-De Bie – tunnistamaan lasten äänet osana maailman moniäänistä sekamelskaa, yhtä aikaa henkilökohtaisten elämämpiirien kuin globaalien kehityskulkujenkin rakentajina.

Tässä ajassa, jossa ydinperhe on voimakkaassa murroksessa ja perheen olemusta pohditaan kriittisesti monista näkökulmista (esim. sukupuolinen tasa-arvo; seksuaalivähemmistöjen näkökulmat; isovanhempien asema perheessä; lasten asema perheenjäsenenä), ei kodin asema lasten arkielämän keskeisenä tilana ole horjunut. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta sekä pienet lapset että varttuneet teinit luovat subjektiviteettejaan ja sosiaalistuvat maailmaan 'kotona', realisoituipa tämä instituutio heille fyysisesti kerrostaloasuntona urbaaneine puitteineen, lihakarjan tuotantoon erikoistuneena maatilana tai valtion ylläpitämänä koulukotiympäristönä. Siksi kodin spatiaalisen tutkimuksen toivoisi kiinnittävän enenevässä määrin lapsuudentutkijoiden mielenkiintoa.

Koulu

Koulu on teoksessa eksplisiittisesti tarkastelun kohteena vain yhdessä luvussa, vaikkakin viitteitä kouluun löytyy useammalta kirjoittajalta. Peruskoululaisten osallisuuteen keskittyvässä tutkimuksessaan Anu Alanko pohtii, millainen osallisuuden tila 2000-luvun suomalainen peruskoulu on ja millaisia osallistumisen paikkoja lapset ja nuoret koulussa itselleen löytävät ja rakentavat. Teema on erittäin ajankohtainen, koska useat viimeaikaiset lakimuutokset ja poliittiset kannanotot ovat kohdistaneet painetta lasten yhteiskunnallisesta kasvatuksesta nimenomaan peruskoulun suuntaan (esim. Nuorisolaki 2006; Lastensuojelulaki 2007; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011 2007). Kuten Alanko tuo esiin, arkikielestä tutuiksi tulleet 'osallistuminen', 'osallisuus' ja 'vaikuttaminen' ovat varsin monitahoisia sekä miellettyinä käsitteinä että koettuina asioina. Ilmiökenttä, joka kouluosallisuuden tutkimuksessa paljastuu, on niin ikään ristiriitaisuuksien kirjoma: se, mikä yhdelle tarkoittaa mahdollisuutta osallistua itselle koskevaan päätöksentekoon on toiselle pakkorako, josta ei ole pois pääsyä. Hyvät tarkoitusperät kietoutuvat yhteen bourdieulaisten symbolisen väkivallan kanssa, kun osallisuutta tarkastellaan yhtäältä (nationalistisen) kansalaiskasvatuksen, toisaalta (emansipatorisen) kriittisen pedagogiikan näkökulmista (Bourdieu & Passeron 1990; Tomperi & Juuso 2008).

Koulu tarjoaa erinomaisen tutkimusympäristön lapsuuden rakentumisen prosessien tarkasteluun tilateoreettisesta näkökulmasta. Koulussa tulevat yhteen lähes kaikki kuviteltavissa olevat toiminnan mittakaavat: YK:n ihmisoikeussopimusten nojalla peruskoulu on universaali rakenne, jonka ylläpitämiseen kaikki kansallisvaltiot ovat sitoutuneet; erilaiset trans- ja ylikansalliset yhteisöt, kuten OECD, Euroopan unioni ja Yhdysvallat tukevat toiminnallaan voimakkaasti koulutuspolitiikan maailmanlaajuisista harmonisaatiota; suomalainen peruskoulu on kansallinen instituutio, jonka toimintaa säädellään laein ja asetuksin; peruskoulun opettajat saavat koulutuksensa suomalaisessa yliopistolaitoksessa, jossa seurataan kansallisen opetussuunnittelun periaatteita; koulujen toimintaa hallinnoivat kunnat tai kuntaliitokset; koulujen käytännöllinen organisointi tapahtuu koulupiireittäin; käytännön tasolla koulutyötä suunnittelevat ja toteuttavat yksittäiset koulut; luokan- ja aineenopettajat panevat opetuksen täytäntöön luokahuoneissa; kouluopetus ja -kasvatus mobilisoituvat oppimiseksi ja kasvuksi kou-

lulaisten kehoissa. Tämä helposti 'pannukakkumaiseksi' mieltyvä rakenne purkautuu kiinnostavalla tavalla, kun sitä lähestytään jostakin yllättävästä suunnasta – vaikkapa Oikarinen-Jabain ylijaraisesta lapsuudesta käsin. Mitä jos keho, jota kansallisen kouluinstituution pitäisi pystyä muokkaamaan omien tarkoituksensa mukaiseksi, ei rakennukaan oletetunlaiseksi 'oppimisen paikaksi', vaan sisäistää tietoa 'väärin' (vrt. Butler 1999, 177)? Millaista 'suomalaisuutta' tämä lapsi uusintaa ja uudistaa jokapäiväisessä toiminnassaan, ja millaisia vaikutuksia sillä on vaikkapa lohjalaisten suhtautumiseen maahanmuuttajakysymyksissä? Tämän tyyppisten kysymysten käsitelyssä monitieteiset lähestymistavat ovat erityisen antoisia.

Toinen koulun kiinnostava piirre liittyy sen fyysisiin tiloihin ja paikkoihin. Koulurakennukset pihoineen sekä läheisine viheralueineen ja urheilukenttineen ovat lapsille 'pakollisia' elinympäristöjä. Suurimmalle osalle suomalaisia lapsia kouluun menemiselle ja siellä olemiselle ei ole vaihtoehtoja. Ellei kuume vaivaa tai nenä vuoda riittävästi, on kouluun mentävä 190:nä päivänä vuodessa. Näin koulujen tilat – kaikkine merkityksineen ja käytäntöineen – luonnollistuvat lapsille 'normaaleiksi' elämisen tiloiksi. Tämä normaali näkyy paitsi lasten, myös aikuisten elämässä monin tavoin. Esimerkiksi kouluruokalaan tottuneet suomalaiset syövät lounaansa aikuisinakin pääosin työpaikkaruokaloissa siinä missä italialaiset pistäytyvät lounastunnilla kotonaan, jos suinkin ehtivät. Nämä ruokailutottumukset paitsi rytmittävät arkea merkittävällä tavalla, myös perustelevat tietynlaista yhdyskuntarakennetta ja luovat tilaa alueellisesti omaleimaisille työmarkkinoille.

Toisen esimerkin koulussa luonnollistuvasta tilakäsityksestä tarjoaa sukupuolisuus. Heteronormatiivisen erottelun kautta kouluissa rakentuva käsitys sukupuolesta yhdistää lähes kaikkia länsimaisen peruskoulun käyneitä ihmisiä, mikä näkyy sekä julkisessa että yksityisessä tilankäytössä: miesten hiukset leikataan parturissa mutta naisten kampaamossa; taloyhtiön kuntosalivuorot jaetaan naisten ja miesten kesken; taaperokäisistä lähtien vaatekauppojen tarjonta jaetaan tyttöjen/naisten ja poikien/miesten osastoihin laukkuja, pipoja ja asusteita myöten. Näin siitä riippumatta millaiset hiukset kenenkin päässä kasvavat, millaisessa hengessä kuntosalilla kuntoillaan tai millaisia vaatteita kukin käyttää. Koulun tarjoamia 'normaalin' malleja toki myös vastustetaan monin tavoin sekä yksilötasolla että kollektiivisesti niin koulussa kuin koulun ulkopuolellakin, mutta niiden *olemassaoloa* harva pystyy kiistämään. Se, mistä kiistellään, tulee usein määritellyksi koulussa niiden 1710 koulupäivän aikana, joiden toteuttamista oppivelvollisuuden suorittaminen Suomessa käytännössä edellyttää.

Päiväkoti

Päiväkotitutkimusta on harrastettu suomalaisessa lapsuudentutkimuksessa erityisen innokkaasti kuluneiden parinkymmenen vuoden aikana (esim. Strandell 1994; Lehtinen 2000; Rutanen 2007). Tämä johtuu varmasti osaltaan lasten subjektiivisesta oikeudesta päivähoitoon – verrattuna muihin maihin on kodin ulkopuoliseen lastenhoitoon siirtyminen Pohjoismaissa suhteellisen edullista ja helppoa, ja näin ollen myös suosittua. Toinen syy lienee sama kuin koulututkimuksessa. Päiväkodista lapset

on helppo tavoittaa ja esimerkiksi lasten toimintakulttuurien kehityksen pitkäaikainen seuraaminen on niiden kautta mahdollista. Tutkimuksessa yksittäiset päiväkodit näyttäytyvätkin usein nimenomaan paikkoina – paikkoina, joissa voi kerätä aineistoa; joissa lapset elävät arkista elämäänsä; joihin lapset voi viedä työpäivän ajaksi; joissa lapsia kasvatetaan ja opetetaan hoito- ja opetussuunnitelmien mukaan; joissa lapset oppivat toimimaan yhdessä muiden lasten kanssa, ja niin edelleen. Tähän nähden päiväkotiteja on tutkittu tilateoreettisista näkökulmista varsin niukasti (Raittila 2008).

Tässä teoksessa päiväkotia lasten elämisen keskeisenä kontekstina tarkastellaan Pennanen ja Kyrönlampi-Kylmäsen luvuissa. Molemmissa päiväkotia lähestytään suhteessa toiseen lapsille keskeiseen elämismailmaan: edellisessä lasten mediatilojen näkökulmasta, jälkimmäisessä suhteessa kotiin. Siinä missä Kyrönlampi-Kylmänen painottaa lasten kokemuksia siitä, millaisina paikkoina he itse konstruoimansa päiväkotij- ja kotiympäristöt mieltävät, pyrkii Pennanen tavoittamaan lasten suhteellisia tilankäytön tapoja. Kummassakin tapauksessa päiväkotia tarkastellaan pääasiassa lasten näkökulmasta – paikkana, jonka merkityksiä ja käytäntöjä he itse rakentavat. Instituution tuottamaan tilaan viitataan lähinnä sen asettamien rajoitusten (vastustamisen) merkityksessä ja toisaalta lasten 'omien tilojen' (sallimisen) konteksteina. Lähestymistavat ovat siis mieluummin 'lapsikeskeisiä' kuin 'adultistisia', Karlssonin ja Vanderbeckin käsitteitä lainaten.

Taina Kyrönlampi-Kylmäsen edustama tutkimussuunta, fenomenologinen lapsuuden psykologia, on kiinnostava tuttavuus lapsuudentutkimuksen kentällä. Paradigman muutoksen myötä sosiaali- ja yhteiskuntatieteelliset tutkimusalat ovat vankistaneet asemiaan lapsuudentutkimuksessa käyttäytymistieteellisen tutkimuksen kustannuksella. Psykologinen tutkimus on kulkenut viime vuosikymmenet omia, tosin usein sosiaalilitieteellisen lapsuudentutkimuksen kanssa risteäviä, polkujaan. Kiinnittymispintoja erityisesti humanistisesti ja konstruktionistisesti suuntautuneen psykologisen tutkimuksen ja lapsuudentutkimuksen välille soisi syntyvän enemmän nyt, kun alan monitieteisyyttä pyritään Suomessakin eri tavoin lisäämään. Kyrönlampi-Kylmäsen tapa lähestyä lasten elintiloja lasten kokemusten kautta muistuttaa monin tavoin päiväkotitutkimuksessa perinteisesti käytettyjä etnografisia menetelmiä, mutta havaintojen ja haastattelujen tulkinnessa hän tukeutuu hieman toisenlaisiin analyttisiin apparatteihin. Psykologisten analyysimenetelmien kautta voitaisiin esimerkiksi lasten subjektiviteetin rakentumisen ja sosialisatioprosessien suhteelliseen tarkasteluun löytää 'uusia' välineitä, jotka 1980-luvun loppupuolella tulivat monilta osin heitetyiksi pesuveden mukana 'väärin' menetelmien hautausmaalle (vrt. Henriques ym. 1984).

Lasten oikeuksia ja päiväkodin medialeikkejä tarkastelevassa kirjoituksessaan Suvi Pennanen puolestaan nostaa esiin toisenlaisen vallitsevaan lapsuus-diskurssiin sisältyvän ongelman. Kysymällä mihin tietoon lapsilla oikeastaan on oikeus ja kuka määrittelee, mikä on relevanttia tietoa esimerkiksi päiväkodin vertaisryhmässä, hän avaa YK:n (1989) *Lapsen oikeuksien sopimuksen* pohjalta uudistetun lainsäädäntömme kriittiseen tarkasteluun. Aineistoanalyysissään Pennanen tuo esille, että lapset paitsi etsivät aktiivisesti tietoa mediasta, myös käyttävät sitä sumeilematta oman etunsa ajamiseen arkisessa toiminnassaan. Leikkien johtaminen, leikkeihin mukaan pääseminen, tiettyjen tilojen varaaminen omaan käyttöön ja leikkijöiden valikoiminen perustuvat kaikki ainakin

osittain mediatiedon hallintaan. Valtaa päiväkodissa käyttävät siis ne lapset, joilla on mahdollisuus päästä mediatiedon äärelle, omaksua sitä hyvin ja käyttää tietoa muiden lasten arvostamalla tavoilla. Kuten muukin tieto, myös lasten mediatieto osoittautuu näin bourdieulaisittain pääomaksi, jonka avulla omaa asemaa voidaan parantaa ja muita kentän toimijoita hallita (Bourdieu 1984). Päiväkodin rajatussa ympäristössä tälle kentälle kuuluvat sekä lapset että aikuiset, vaikka jälkimmäiset eivät usein helposti mielläkään toimivansa lasten mediakulttuurisen vallankäytön kohteina, rajoittajina, mahdollistajina tai välineinä.

Kriittisen tilatutkimuksen näkökulmasta sekä Kyrönlampi-Kylmäsen että Pennasen tutkimusasetelmat näyttävät siis varsin hedelmällisinä. Lefebvren (1991) käsitteistöä lainaten ne asettavat pohtimaan, millaisia spatiaalisia käytäntöjä lapsuuden institutionaalisiin tiloihin rakentuu, kun otetaan vakavasti se, että lapset kuljettavat sinne mukanaan koko eletyn elämänsä – joka päivä. Lasten kehot, joita päiväkodissa hoidetaan, suojellaan, ruokitaan, nukutetaan ja puetaan, eivät ole vain fyysisiä organismeja, jotka toimivat tietyn persoonan välikappaleina. Ne ovat myös sosiaalisia, kulttuurisia, taloudellisia ja poliittisia tiloja, jotka sekoittuvat huomaamattomasti päiväkotien säädelyyn ja suunnitelmalliseen institutionaaliseen tilaan. Eletty tila, joka tässä jatkuvassa 'fuusiossa' rakentuu, synnyttää lukuisia kiintoisia tutkimuskysymyksiä lapsuudentutkijoiden työstettäväksi.

Keho tilana ja paikkana

Teoksessaan *The body and the city: psychoanalysis, space and subjectivity* Steve Pile tarkastelee kehon tilaa ja tilan kehollisuutta psykoanalyttisen maantieteen näkökulmista. Itsen ja ympäristön välistä erottelua ja yhteen kietoutumista pohtiessaan hän paneutuu myös lapsen ja lapsuuden käsitteelliseen tarkasteluun varsin syvällisesti. Pilen (1996, 241) näkemyksen mukaan lapsi oppii tekemään eron ulkoisten ja sisäisten maailmojensa välille kehonsa kautta – kehon, jota lapsen lukuisat elinympäristöt pyrkivät jatkuvasti hallinnoimaan ja muokkaamaan. Keho on siis lapsuuden rakentumisen ja tapahtumisen dynaaminen paikka siinä missä koululuokka ja kodin keittiökin.

Myös useammassa tämän teoksen luvussa on kehon merkitys lapsuuden tapahtumisen paikkana tunnistettavissa. Vaikka lapsuuden merkitykset rakentuvat pitkälti erilaisissa institutionaalisisissa tiloissa, eivät nämä instituutiot kuitenkaan ole toisistaan irrallisia. Niitä yhdistävät toisiinsa lukuisat käytävät, tai 'kasaumat' (*assemblages*), jotka muodostuvat pääasiassa lasten ja Vanderbeckin käsittelemien 'lapsuuden aikuisten' kehoista (Hickey-Moody 2007). Lapsen keho on aivan erityinen lapsuuden tapahtumisen paikka, koska se tarjoaa ainoan mittakaavan, jonka piirissä lasta ei voida estää toimimasta ilman äärimmäistä väkivaltaa. Näin ollen lapsi on kehossaan suvereeni toimija, toisin kuin muissa lapsuuden tiloissa, missä aikuiset säätelevät lasten autonomiaa monin tavoin ja perustein (Kallio 2008, 294).

Kehollisuuden tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat subjektiuus, minuus ja identiteetti, jotka ponnistavat eri tutkimusperinteistä mutta kiinnittyvät lapsuudentutki-

muksessa saman ongelmavyöhdin ympärille mobilisoituen kehon tilassa sitä samalla konstituoidessaan. 'Suvereenin subjektiivuden', 'terveen minuuden' ja 'jäsenytneen identiteetin' tulkitaan tyypillisesti edellyttävän eheää kokonaisuutta, joka rakentuu monimuotoisista aineksista. Tässä teoksessa lasten eheää monimuotoisuutta tarkastelevat erityisesti Suoninen, Partanen ja Stolp. Suonisen ja Partasen tutkimuksen empiirisenä kontekstina ovat haastattelutilanteet, joissa lapset ovat lähtökohtaisesti haastateltavan roolissa. Tarkkalukuisessa analyysissä lasten puheiden takaa voidaan kuitenkin tunnistaa muitakin rooleja, joiden kautta he ovat haastattelutilanteessa läsnä. Stolpin teatterityöpajoihin sijoittuvassa tarkastelussa lapset sen sijaan toimivat useissa rooleissa reflektiivisemmin, tunnistuen ja tuoden esiin eri positoiden välillä liikkumisesta koituvia kollektiivisia tai yksilöllisiä etuja. Kummassakin tapauksessa tutkijat tulkitsevat jatkuvan 'performoinnin' taustalta useita minuuksia, joiden kautta lapset ovat olemassa ja toimivat.

Vallitsevassa lapsuus-diskurssissa peräänkuulutettu 'valtaistuminen' tapahtuu sekä Stolpin että Suonisen ja Partasen analysoimissa tilanteissa varsin omaehtoisesti: lapset eivät ole aikuisten johdateltavissa vaan toimivat haluamallaan tavoilla niiden resurssien pohjalta, joita heillä on (vrt. Gallagher 2008). Kehon rooli näiden resurssien varastojana ja paikasta toiseen kuljettajana on ilmeinen. Stolpin aineistokatkemat osoittavat konkreettisesti, miten lapset tuovat erilaisiin tilanteisiin kehonsa avulla mukanaan aineksia muista ympäristöistä. Esimerkiksi valtasuhteet, jotka ovat olemassa lasten vertaisyhteisössä, siirtyvät leijonien valeasuissa sujuvasti teatterilavalle, missä aikuisyleisö päättyy huomaamattaan tukemaan tiettyjen lasten 'politiikkaa'. Vaikka lapselle siis tarjotaan tutkimuksessa tietynlaista roolia, jossa hänen odotetaan toimivan (esim. haastateltava, näyttelijä, perheenjäsen, taidetyöpajaan osallistuja), eivät lapset yleensä mukaudu tähän toivomukseen 'nöyrästi' vaan toimivat tutkimustilanteissakin itselleen mielekkäillä tavoilla – toisinaan odotuksia vastaavasti, toisinaan muista rooleista käsin. Kehonsa kautta he ovat yllättävissäkin tilanteissa resurssoituja, mikä edelleen haastaa käsitystä lasten viattomuudesta ja hauraudesta. Tämän seikan tunnistaminen on tärkeää sekä Karlssonin kuvaamissa lapsikeskeisissä ja -näkökulmaisissa tutkimusmenetelmissä että Vanderbeckin käsittelemissä aikuisavusteisissa yhteiskunnallisesti kantaaottavissa projekteissa (*participatory action research*).

Toisenlaisen näkökulman kehon tilallisuuteen tarjoavat Roine ja Pennanen, jotka keskittyvät tarkastelemaan kahden tilan väliin, tai yhteenkietoumaan, rakentuvaa dynamiikkaa. Päihdeongelmaisten perheiden lapsille suunnatun *Varjomaailma*-verkkopalvelun toimintaa käsittelevässä luvussa Roine kuvaa, millaisia siltoja keskusteluryhmään osallistuvat tytöt rakentavat verkkoyhteisön ja kotiensa välille. Luomalla itselleen verkkoyhteisössä 'minän' tytöt etsivät keinoja kotiensa jämhätäneiden valtasuhteiden uudelleen neuvottelemiseen ja haastamiseen. Pennanen tutkimuksessa maailmat, joiden välillä lapset liikkuvat, sijaitsevat puolestaan erilaisissa mediaympäristöissä ja päiväkotiyhteisössä. Kehittämällä 'mediasubjektiivuuttaan' kaikin kuviteltavissa olevin tavoin hänen tutkimansa lapset hallitsevat arkeaan ja asemoivat itseään päiväkodin hierarkiassa. Molemmissa tarkasteluissa keho on se tila, jossa merkittävät muutokset tapahtuvat ja jonka kautta uuden tiedon siirtäminen arjen käytäntöihin mahdollistuu.

Roineen esittelemän *Varjomaailman* ideana on tarjota lapsille vertais yhteisö, jonka toimintaa tukee sosiaalialan ammattilainen. Institutionaalinen 'huoltamisen' tila, joka lapsille näin tarjotaan, on tarkoituksella jätetty sillä tavoin huokoiseksi, että käyttäjien on itse rakennettava verkkomaailmaan emansipoitumisen paikkansa. Tämän aktiivisen prosessin toivotaan antavan lapsille voimaantumisen kokemuksia, jotka auttavat heitä selviytymään paremmin arkisesta elämästään. Päiväkodissa tilanne on Pennasen mukaan hieman toisenlainen. Päiväkoti-instituution näkökulmasta medialeikit eivät ole toivottuja vaan niitä pidetään pikemminkin huonoina valintoina perinteisempiin leikin muotoihin verrattuna. Lapset siis joutuvat *ottamaan* tilaa mediakulttuurisen yhteisönsä toiminnalle – voimaantumaan vastoin instituution edustajien tahtoa. Nämä kaksi esimerkkiä täydentävät toisiaan mainiosti osoittaessaan, että instituutiot voivat tarjota lapsille enemmän tai vähemmän autonomisen toimijuuden tiloja riippuen siitä, kuinka tärkeänä tai haitallisena tiettyä toimintaa pidetään. Tavat, joilla lapset näissä heille tarjotuissa tiloissa lapsuuttaan toteuttavat, riippuvat siitä, miten runsain resurssein varustettuina he tilanteisiin tulevat. Toiset lapset kantavat mukanaan tuhtia 'työkalupakkia', jonka avulla he tekevät paikasta kuin paikasta itselleen sopivan. Toisten lasten mahdollisuudet toimia omista lähtökohdistaan ovat heikompia, jolloin heidän voimavarojensa ja toiminnan mahdollisuuksiensa tukeminen on enemmän tarpeen.

Lapsen keho, jossa ainutkertaisen lapsuuden koetut muutokset tapahtuvat, on samalla keho, jossa yleisemmät lapsuuden muutokset voivat mobilisoitua. Muiden tilojen rinnalla se on siis erinomaisen kiinnostava tutkimuskohde, joka soveltuu hyvin poikkitieteisen tutkimuksen kohtaamispaikaksi. Esimerkiksi tänä vuonna käynnistyneen Suomen Akatemian *Lasten ja nuorten hyvinvointi ja terveys* -tutkimusohjelman (SkidiKids 2010–2013) hankkeita yhdistäväksi tekijäksi voisi määritellä nimenomaan lapsen kehon, joka on yhtä aikaa lapsuuden kasvuympäristö, palvelujärjestelmien lähtökohta sekä lasten terveyden ja terveyden edistämisen haaste *par excellence*.

Paikalla oloa, tilaan pääsyä

Tässä luvussa on tarkasteltu valikoiden ja lyhykäisesti teoksessa esiteltyjen tutkimusten tilateoreettisesti kiinnostavia näkökohtia. Toisenlaisista tulokulmista esiin olisivat nousseet toiset kysymykset. Esimerkiksi julkisen ja yksityisen tilan problematiikkaa ei ole otettu esille lainkaan, vaikka tekstit olisivat tarjonneet siihen runsaasti aineksia. Tämän keskustelun tarkoitus onkin lähinnä herättää ajatuksia siitä, millaisia välineitä tilateoreettinen ajattelu voisi monitieteiselle lapsuudentutkimukselle antaa. Kuten Harriet Strandell (2010) suomalaista lapsuudentutkimusta luotaavassa tuoreessa artikkelissaan toteaa, perinteisesti lapsuudentutkijoille kiinnostavina ovat näyttäneet joko lasten kokemat paikat tai lapsuuden tilat rakenteellisessa merkityksessä. Tästä kahtiajaosta on viime aikoina pyritty pääsemään eroon lähestymällä lapsuutta erilaisista suhteellisista näkökulmista. On huomattu, että eri konteksteissa relevantteihin laajamittakaavaisiinkin kysymyksiin voidaan päästä käsiksi erinomaisesti juuri lasten

elettyjä paikkoja tutkimalla (Ansell 2009). Lasten kokemuksia puolestaan voidaan pyrkiä ymmärtämään myös muualta kuin heidän arkiympäristöistään käsin – vaikkapa tutkimalla erilaisten instituutioiden lapsille tarjoamia autonomian tiloja (esim. Ruddick 2007).

Monitieteisen lapsuudentutkimuksen näkökulmasta hedelmällisintä olisi, jos tutkimusalueella pystyttäisiin kehittelemään uusia teoreettisia ja metodologisia avauksia, joiden kontribuutio alan kansainväliseen keskusteluun ja eri tieteenaloille olisi merkittävä. Esimerkiksi tässäkin teoksessa useaan otteeseen esiin nostettujen lapsilähtöisyyden ja -keskeisyyden, ja toisaalta aikuiskeskeisyyden ja -lähtöisyyden, näkökohtien ymmärtäminen uudella tavalla voisi olla mielekäs haaste suomalaiselle tutkijayhteisölle. Selvää on, että lasten ja aikuisten roolit vaihtelevat tutkimuksessa sen mukaan, millaista tietoa etsitään ja millaisiin päämääriin pyritään. Mutta miten uusi ymmärrys lapsuudesta muuttaa sitä, mitä 'lapsi' ja 'aikuinen' suhteessa toisiinsa ovat ja miten perinteisiä ikään perustuvia roolijakoja voitaisiin kuvitella uudelleen? Näitä ja muita ajankohtaisia kysymyksiä pohditaan vuoden 2010 lapsuudentutkimuksen päivillä. Jokainen monitieteistä tutkimusta harjoittanut tutkija tietää, että todellinen tieteenalarajoja ylittävä yhteistyö on kovan työn takana, eikä takeita onnistumisesta etukäteen ole. Yrittänyttä ei kuitenkaan laiteta – siitä yhtenä osoituksena on tämä teos, joka pyrkii omalta osaltaan avaamaan keskustelemaa kulttuuria suomalaisen lapsuudentutkimukseen. Keskustelu jatkuu!

Lähteet

- 2010–2013 *SkidiKids*. [Http://www.aka.fi/fi/A/Tiedeyhteiskunnassa/Tutkimusohjelmat/kaynnissa/SKIDI-KIDS/](http://www.aka.fi/fi/A/Tiedeyhteiskunnassa/Tutkimusohjelmat/kaynnissa/SKIDI-KIDS/). (Viitattu 7.4.2010.)
- Ansell, Nicola (2009) Childhood and the politics of scale: descaling children's geographies? *Progress in Human Geography* 33(2), 190–209.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1990) *Reproduction in Education: Society and Culture*. Lontoo: Sage.
- Butler, Judith (1999) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Lontoo: Routledge.
- de Certeau, Michel (1985) *The Practice of Everyday Life*. Los Angeles: University of California Press.
- Eräsaari, Leena (2002) *Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Forsberg, Hannele & Strandell, Harriet (2007) After-school hours and the meaning of home: re-defining Finnish childhood space. *Children's Geographies* 5(4), 393–408.
- Gallagher, Micheal (2008) 'Power is not an evil': rethinking power in participatory methods. *Children's Geographies* 6(2), 137–150.
- Henriques, Julian & Hollway, Wendy & Urwin, Cathy & Couze, Venn & Walkerdine, Valerie (1984) *Changing the subject. Psychology, social regulation and subjectivity*. Methuen: Methuen & co.
- Hickey-Moody, Anna (2007) Re-Imagining Intellectual Disability: Sensation and the Outside of Thought. Teoksessa Anna Hickey-Moody & Peta Malins (eds) *Deleuzian Encounters: Studies in Contemporary Social Issues*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 79–98.
- Häkli, Jouni (1999) *Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2008) The body as a battlefield: approaching children's politics. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 90(3), 285–297.
- Kallio, Kirsi Pauliina & Häkli, Jouni (2010) Tracing children's politics. *Political Geography*.

- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011* (2007) [Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm41.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm41.pdf?lang=fi). (Viitattu 1.4.2010.)
- Lastensuojelulaki* (2007) Finlex: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. (Viitattu 1.4.2010.)
- Lefebvre, Henri (1991) *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Lehtinen, Anja Riitta (2000) *Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa*. Jyväskylä: SoPhi.
- Nuorisolaki* (2006) Finlex: [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072?search\[type\]=pika&search\[pika\]=nuorisolaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072?search[type]=pika&search[pika]=nuorisolaki). (Viitattu 1.4.2010.)
- Philo, Chris & Smith, Fiona M. (2003) Guest editorial: Political geographies of children and young people. *Space & Polity*, 7(2), 99–115.
- Pile, Steve (1996) *The body and the city: psychoanalysis, space and subjectivity*. Lontoo: Routledge.
- Pösö, Tarja (2004) *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Raittila, Raija (2008) *Retkellä: lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Rousu, Sirkka (2007) *Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 682. Tampere: Tampere University Press.
- Ruddick, Sue (2007) At the Horizons of the Subject: Neo-liberalism, neo-conservatism and the rights of the child. Part Two: Parent, caregiver, state. *Gender, Place and Culture* 14(6), 627–640.
- Rutanen, Niina (2007) *Water in Action: Encounters among 2- to 3-Year-Old Children, Adults, and Water in Day Care*. Social psychological studies 15. Helsinki: Helsingin yliopisto. E-thesis: [Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4069-6](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4069-6). (Viitattu 12.4.2010.)
- Strandell, Harriet (1994) *Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem*. Helsinki: Gaudeamus.
- Strandell, Harriet (2010) From structure-action to politics of childhood. Sociological childhood research in Finland. *Current Sociology* 58(2), 165–185.
- Tomperi, Tuukka & Juuso, Hannu (toim.) (2008) *Sokrates koulussa. Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*. Tampere: niin&näin.
- Yhdistyneet Kansakunnat (1989) *Yleisopimus lapsen oikeuksista*. [Http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf](http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf). (Viitattu 7.4.2010.)